

פְּשֻטָּה

גליון וירא
תשע"ט

פְּשֻטוֹת הַמִּתְחַדְּשִׁים בַּמִּקְרָא, בַּאֲגָדָה וּבַעֲבוּדַת ה'
מִתּוֹרַתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי דָּוִד לֵיבֵל שְׁלִיט"א

לוט ואשת-לוט

אשתו מברכים שתיים, על אשתו
אומר: ברוך דיין האמת, ועל לוט
אומר: ברוך זוכר את הצדיקים.

כלומר, הגמ' מתקשה מדוע משבחים על אשת לוט
והרי זו פורענות, ולא ניחא לה בתשובה שמברכים
'ברוך דיין האמת' כי הרי כתוב 'שבח והודאה',
ומסקנתה שאכן מברכים ברכה כפולה, על אשת לוט
- דיין האמת, ועל לוט - ברוך זוכר את הצדיקים.

תמיהות על דברי הגמרא

הגמרא לא מובנת. א. אם תשובתה שעל לוט בלבד יש
שבח והודאה ועל אשת לוט באמת אין שבח והודאה,
אם כן לא התיישבה הברייתא, שהרי בברייתא כתוב
שהשבח הוא על 'אשתו של לוט'. ב. מה הכוונה 'על
לוט'? איפה רואים אותו שצריך לברך עליו? (הבית
יוסף דן שמא הכוונה למי שרואה את קברו, אך מודה
שפשט הברייתא אינו כן). בהכרח שכוונת הגמרא
שמי שרואה את 'אשת לוט' זה כולל בתוכו את ראיית

הרואה אשתו של לוט

תנו רבנן: הרואה מעברות הים,
ומעברות הירדן... ואשתו של לוט,
וחומת יריחו שנבלעה במקומה -
על כולן צריך שיתן הודאה ושבח
לפני המקום... 'ואשתו של לוט'
- שנאמר: ותבט אשתו מאחוריו
ותהי נציב מלח. (ברכות נד, א)

כשאדם רואה מקומות, מבנים וחפצים הקשורים
לניסים שאירעו לישראל, עליו לתת שבח והודאה.
וכן נפסק להלכה (או"ח ריח) לברך על כל הנזכרים
בברייתא: 'שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'.

הגמ' מקשה:

בשלמא כולהו - ניסא, אלא אשתו
של לוט, פורענותא הוא! דאמר
ברוך דיין האמת. והא הודאה
ושבח קתני! תני: על לוט ועל

‘לוט’, וזה דבר תמוה. ג. ‘ברוך זוכר את הצדיקים’ היא ברכה על הצלתו של לוט. וקשה, הרי האדם רואה את הנציב מלח, את מיתת אשתו של לוט, מדוע שהוא ייזכר מתוך זה בהצלתו של לוט? ד. מדוע מברכים ‘דיין האמת’ על נציב המלח? האם גם על קברו של בלעם מברכים כך? על מה בדיוק מברכים את זה? ה. ובכלל צריך להבין כיצד הנס והפורענות שקרו ללוט ואשתו נכרכו בתוך רשימת ניסים שאירעו בפרטות לעם ישראל?

בריחת לוט אל צוער ואל ההר

(יז) ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר...

ההרה המלט פן תספה:

(יח) ויאמר לוט אלהם אל נא אדני:

(יט) ...ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן

תדבקני הרעה ומתי: (בראשית יט)

המלאכים מורים לו להימלט אל ההר, אך הוא ירא שמא תדבק בו הרעה. צריך להבין מהי הרעה הזו? הרי אין הכוונה שתדבק בו הרעה של הפיכת סדום שהרי המלאכים אומרים לו אחר כך ‘כי לא אוכל לעשות דבר עד בואך שמה’ - הפיכת סדום ממתנה עד הצלתו. מהי אם כן אותה ‘הרעה’ שהוא ירא ממנה? טרם נשיב, נדייק עוד בפסוקים:

(כ) **הנה נא העיר הזאת קרובה לנוס**

שמה והיא מצער אמלטה נא שמה

הלוא מצער היא ותחי נפשי:

הוא רוצה לברוח דווקא אל העיר, והוא מסביר: ‘והיא מצער’. כלומר, זו עיר קטנה (או צעירה). ראשית צריך להבין את פשר הלשון הכפולה: 1. ‘והיא מצער’. 2. ‘הלוא מצער היא’. שנית יש להבין: מה בדיוק הטיעון? אם הוא ירא שהרעה תדבק בו בהר, כיצד הוא לא ירא שהיא תדבק בו בעיר שהיא אחת מחמשת הערים? ומנין לו שיש סיכוי לבקש מהמלאכים לשנות את התכנית ולא להפוך את אחת הערים?

הקושי הגדול עולה מסוף הסיפור, אחרי ההפיכה:

(ל) **ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי**

בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב

במערה הוא ושתי בנתיו:

‘כי ירא לשבת בצוער’. בתחילה הוא פחד מלשבת בהר. רק בגלל זה ה’ לא הפך את צער. בסוף, הוא בכלל ירא לשבת בצוער והוא עולה אל ההר. מה קרה? מה השתנה? איך יכול להיות שבתחילה ההר מפחיד וצוער היא הפתרון, ולבסוף צוער היא המפחיד וההר הוא הפתרון?

כדי להבין את כל זה עלינו לשוב אל פרשת לך לך, אל מלחמת המלכים.

אברהם ומלחמת המלכים

לוט נפרד מאברהם והולך לגור בסדום. בהמשך, אברהם שומע על המצוקה שלוט נקלע אליה במלחמת המלכים, ועם קומץ אנשים הוא לוחם מול האימפריה שכבשה את כל האזור. אחרי הניצחון הוא מחזיר למלך סדום את הנפש ואת הרכוש.

לכאורה תמוה מאד: א. איך אותו אברהם אינו נרתם להציל את לוט מהפיכת סדום? מדוע כשה’ מודיעו על ההפיכה הוא אינו שולח שליח למלט את לוט? ב. איך אברהם מוותר על הנפש של סדום לטובת מלכה. הרי מאמצים עצומים עושה אברהם בשביל לפרסם את שם ה’ בעולם. האם גם על ‘הנפש אשר עשו בחרן’ הוא היה מוותר כך? הרי כמנצח הוא זוכה בכל שלל המלחמה, בנפש וברכוש. כך רואים מבקשתו של מלך סדום ‘תן לי הנפש והרכוש קח לך’, זאת אומרת שלולי הסכמת אברהם גם הנפש שייכת לו. ג. מדוע אברהם לא מפריד את לוט מאנשי סדום? הרי ‘אנשי סדום רעים וחטאים לה’ מאד’.

השליחות של לוט בסדום

מלחמת המלכים הייתה בעלת משמעות אמונית יוצאת דופן. כך מוכרח. יש אריכות גדולה בתיאור מספר השנים בהן עבדו את ארבעת המלכים, מספר השנים שמרדו, פירוט כל הכיבושים, המלחמה, הנצחון, המפגש עם מלך סדום וכו’. לא נראה כי מוקד הסיפור הוא הצלת לוט. לשם כך לא היה צריך את כל האריכות הזו. נראה לומר כי הנושא במאבק על סדום היה: האם יש סיכוי להשפיע אמונה על ממלכת סדום. כך יש להבין את עצם ישיבתו של לוט בסדום. הפסוק אומר:

(יא) **ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן**
לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו:
(יב) **אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב**
בערי הככר ויאהל עד סדם:

(בראשית יד)

מה נוסף בפסוק יב שאין בפסוק יא? ההשוואה! אברהם יושב בכנען ולוט בערי הככר. מה ההשוואה באה לומר? האם לא ברור שזו התוצאה הנולדת מבחירת לוט בככר הירדן?

בהכרח שכוונת התורה לומר שכשם שאברהם יושב בכנען וקורא שם בשם ה', כך לוט יושב בערי הכיכר וקורא שם בשם ה'. 'ויאהל עד סדם' – עד שם מגיע תחום השפעתו. הוא סבור שהוא יכול להשפיע אפילו על רשעים וחטאים כאלו. ואכן, בהכנסת האורחים שהוא עורך למלאכים אנו מוצאים מסירות נפש קיצונית. נגד כל העיר! הוא מוכן אפילו לתת את בנותיו לשם כך. ברור שיש כאן אדם גדול. ואברהם, כך נראה, נותן לזה סיכוי.

מול ערי הכיכר עליהם מנסה להשפיע לוט נלחמת האימפריה הבבלית בהובלת 'אמרפל מלך שנער'. אנו יודעים מפרשת נח שמי שמלך בשנער הוא נמרוד. 'ותהי ראשית ממלכתו בבל... בארץ שנער (בראשית י, י). כך גם מביא רש"י מחז"ל: 'אמרפל – זה נמרוד'. אם נמרוד כובש את ערי הכיכר, מקיץ הקץ על הסיכוי האחרון של סדם להיהפך למקום של צדקה ומשפט. על כך המלחמה. בשביל זה מוכן אברהם למסור את נפשו.

פירושנו זה למלחמה, מוכח מתוך הפסוקים בפרק יד המתארים את טקס הניצחון:

(יח) **ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין**
והוא כהן לאל עליון: יט) ויברכוהו
ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה
שמים וארץ:

(כ) **וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך**
ויתן לו מעשר מכל:

הדמות המרכזית אינה מלך סדם, אלא הכהן לקל עליון. זאת אומרת שמשמעות המלחמה היא אמונית. לכן שבה וחזרת ההדגשה 'אל עליון'. גם אברהם חוזר

על כך, בפסוק כב, 'ויאמר אברם אל מלך סדם הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ'.

מובן אפוא מדוע אברהם אינו תובע את הנפש. הוא אינו רוצה במאמינים מכפייה, הוא נלחם כדי להשיב את סדם לתחום השפעתו של לוט. כעת הוא מצפה שלוט ישיבם לאט לאט מתוך השפעה פנימית. כעת מובנת גם מסירות נפשו. על עתידם האמוני של אנשי סדם מוסר אברהם את נפשו. וכשזה לא מצליח – עוברות השנים ולוט אינו מצליח להשפיע על אנשי עירו, וכנראה אף מושפע מהם במידה מסוימת (שהרי מסירת בנותיו אף שמסירות נפש היא, יש בה עיוות נורא) – שוב אין אברהם נחלץ לעזרתו. זה ההסבר להבדל בין הפעם הראשונה לפעם השנייה.

אך יש עיר חריגה בין כל ערי הככר בהם נכשל לוט, העיר צוער.

צוער

בפרשתנו יש שוב ושוב הדגשה של שם העיר צער. בפסוק כב – 'על כן קרא שם העיר צער'; בפסוק כג – 'השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה'; בפסוק ל – 'ויעל לוט מצוער... כי ירא לשבת בצוער'.

מה עניינה של העיר הזו? לשם כך עלינו לשוב אחורה לפסוק המתאר את לוט בוחר בערי הככר:

(י) **וישא לוט את עיניו וירא את כל**
ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת
ה' את סדם ואת עמרה כגן ה' כארץ
מצרים באכה צער:

ככר הירדן זו הערבה, אזור מאד פורה. 'בואכה צער' – כלומר, האזור הפורה מסתיים בואכה צער. מכאן שצער נמצאת בגבול הפוריות, במבוא אליו. היא לא בלב האזור הפורה. כיון שהפוריות והשפע הם אלו שהשחיתו את סדם, ברור שהמקום הפחות פורה בתוך סדם הוא גם המקום הפחות מושחת. 'צער' הייתה קטנה בשפע וממילא – בהשחתת נפש אנשיה.

ייחודיות העיר עולה גם מתוך תיאור חמשת המלכים. כל המלכים מוזכרים בשם: 'ברע מלך סדם, ברשע מלך עמרה וכו'. רק האחרון מתייחד באי הזכרת שם

בקשת לוט להשפיע על העיר צוער

(כ) הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס
שמה והיא מצער אמלטה נא שמה
הלוא מצער היא ותחי נפשי:

לוט מבקש להמשיך בתכנית השפעתו. אך כיון שהיא נכשלה, הוא טוען שביכולתו להצליח בעיר צוער. העיר שאנשיה לא כל כך רשעים. שפוריותה אינה גדולה כל כך. זה ההסבר של הכפילות בפסוק. 1. 'והיא מצער' – היא אינה כזו פוריה ומושחתת, לכן 'אמלטה נא שמה'. 2. 'הלוא מצער היא' – שם אוכל להמשיך בהשפעת המיטיבה על הבריות ואנצל מהרעה של סדום שלא תדבק בנפשי – 'ותחי נפשי'.

יש הכרח לפרש כך את הפסוקים. כי הרי מדוע באמת הסכימו המלאכים להציל את צוער? וכי בגלל יראתו מלהמלט אל ההר?! הרי לא ייתכן שמה שאברהם לא הצליח בתפילותיו הצליח לוט להשיג בעזרת פחדו.

אלא הפירוש הוא כדברינו. אברהם אומר לה: 'אולי יש שם צדיקים. וכוונתו: אולי יש כרך עם עשרה צדיקים שישפיעו על שאר התושבים. אם יש סיכוי לכך צריך לתת להם הזדמנות. כיון שאין צדיקים, ה' הופך את סדום. אך לוט אומר: אני אעשה את אנשי צער צדיקים. זו הצעה שה' מוכן לתת לה הזדמנות.

בהמשך, לוט נוכח שהוא אינו מצליח עם אנשי צער. ברגע שהוא לא מצליח, שוב הוא ירא לשבת בעיר. הוא מבין כבר את המחיר של לשבת עם רשעים בלי להצליח להשפיע עליהם. לכן הוא בורח אל ההר כמו ההצעה הראשונה של המלאכים לבלתי היות מושפע מאנשי העיר.

אל תביט אחריו

(יז) ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר
המלט על נפשך אל תביט אחריו
ואל תעמד בכל הכזר ההרה המלט
פן תספה:

המלך: 'ומלך בלע היא צער'. אי הזכרת שמו אומרת שהוא לא משמעותי כמו שאר המלכים. היותו פחות משמעותי עולה בקנה אחד עם היותו מלך על עיר פחות פורייה. ומקביל לכך: חז"ל שהפליגו בתיאור רשעותם מתוך דרשת שמותיהם, לא עשו זאת למלך חמישי, שכן שמו לא מוזכר. כלומר, גם הרשעות חלה פחות על מלך צוער משאר המלכים.

כעת נוכל להבין את בקשת לוט להמלט אל צוער.

החשש של לוט מהבריחה אל ההר

כאשר המלאכים אומרים ללוט לברוח אל ההר, כוונתם היא שעליו לוותר על התכנית הגרנדיוזית להפוך את סדום למקום טוב. התכנית כשלה. כעת, עליו להתנתק לגמרי מהמקום ומהשפעותיו השליליות עליו עצמו.

החשש של לוט 'פן תדבקני הרעה' אינו מהרעה של ההפיכה, כמו שהוכחנו למעלה. (א). המלאכים ממתינים עד להצלתו, ב. העיר צוער לא פחות מסוכנת מן ההר מבחינה זו). הפחד של לוט הוא מהרעה של הסדומיים. הוא חושש שבבריחתו אל ההר הוא ישוב ויהיה כאחד מן הסדומיים. מדוע? אפשר להמשיך זאת לשליח בתאילנד או כל מקום נידח אחר. מה מחזיק אותם במקום כל כך מנותק מיהדות? דווקא היותם בשליחות להשפיע ולחזק. ברור שאם הם היו שם בטויל סתמי הם יושפעו בצורה שלילית מאד. לא זו בלבד, אלא ייתכן שבשליחות להשפיע על מקום כל כך מנותק, הם יתחזקו יותר ממה שהם היו מתחזקים במקום יהודי לחלוטין.

מה לוט חושש. מה שמחזיק את לוט בתוך כל הרשע העצום הזה הוא היותו בתפקיד להשפיע עליהם צדק וישר. ברגע שהוא הולך להר לחיות בבדידות, ירא הוא שכל השפעת סדום תחלחל אליו בלי שיש לו הגנה מולה. בלי 'מאבק' להשפעה טובה שלו עליהם, הוא לא יודע איך לשרוד את השפעת הסדומיים עליו. (ואכן, כשהוא יושב בהר, מתרחש האירוע עם בנותיו).

ברכת דיין האמת על אשת לוט אינה סתם ברכה שמברכים על מתים. היא ברכה על הדין שנעשה עמה. זאת אומרת, הפורענות שבאה עליה, באה לטובתו של לוט, אך אנו מצדיקים את הדין שנעשה לה בתוך כך.

הצלת לוט בזכות אברהם או בזכות לוט

הברכה מייחסת את הצלת לוט לאברהם. על פי הפסוק: 'ויזכור אלוהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפיכה'.

לכאורה זה היפך פשטות הפסוקים. הרי ה' אומר 'ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה'. והיכן ירד לראות? נראה לומר כי שליחת המלאכים היא הייתה המבחן לאנשי סדום. כלומר, ה' אומר לאברהם ייתכן שיש צדיקים וייתכן שאין, אם יהיו עשרה, אציל. בשביל לבדוק אם אכן יש צדיקים הוא שולח לבדיקה שאני אורחים – מלאכים, לראות כיצד יתקבלו.

אנשי סדום לא צולחים את המבחן. אך לוט דווקא עומד בו בכבוד. האם הוא לא ראוי להינצל בזכות כך? האם אין משמעות הפסוקים שבגלל זה הוא ניצל? מדוע אחרי כל הסיפור, ואחרי תיאור הצלת לוט, פתאום כתוב שהוא ניצל בגלל אברהם?

נביט בפסוקים:

(כז) **וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה':**

(כח) **וישקף על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הכנען וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן:**

עמידתו של אברהם כשהוא משקיף על סדום הנחרבת היא המשך ישיר לעמידתו בתפילה על הצלת אנשי סדום. 'אל המקום אשר עמד שם לפני ה'.

עד עכשיו הוא התפלל על הרשעים, עכשיו הוא דווקא מחכה לראות את הדין שנעשה בהם. כל עוד שהוא סבור שיש סיכוי הוא מבקש רחמים. אך אלו לא רחמים חסרי פשר. רק אם יש סיכוי לתיקונם על

תתנתק! אל תסתכל אחורה. זהו תנאי בהצלה. אם אתה מצליח להתנתק אתה ניצל, אם לא, אתה חלק מהם וגורלך כגורלם.

אנו רואים שזה לא היה קל ללוט להתנתק. הוא עדיין חלם להשפיע על סדום. 'ויתמהמה, ויחזיקו האנשים בידו'. היה צריך להוציא אותו בכוח. יש סכנה גדולה שלוט ימשיך לדבוק בתכניתו להשפיע על סדום וממילא ימשיך להיות מושפע מדרכיהם. לכן הוא מוזהר: אל תביט אחריו.

(כו) **ותבט אשתו מאחוריו ותהי נציב מלח:**

'מאחוריו' – משמע מאחורי לוט. כלומר הבעיה היא לא שהיא הסתכלה אחורה. הבעיה היא שהיא מסתכלת מאחורי לוט. מה המשמעות של זה? ומדוע העונש 'ותהי נציב מלח', הרי לא הוזהרו שייענשו במוות. וודאי, לא במוות כזה משונה.

ההתנתקות של לוט מסדום היא שברירית. בכוח הוציאו אותו משם. געגועי אשתו אל העיר עלולים להסית אותו גם כן אל העבר המפואר שהוא משאיר שם מאחוריו, אל תכניותיו הגדולות שהוא מתקשה לוותר עליהן.

נציב המלח הוא תזכורת חריפה ללוט: זה מה שנשאר מסדום. אל תביט אחורה! אל תעלה בדעתך להמשיך בדרך הזו. אין ממנה שום תועלת. מלח! זה מה שיוצא ממנה.

זו הייתה הצלתו של לוט. לולי הפכה אשתו לנציב מלח, היה הוא עצמו שב לסורו ונוחל מלח.

הברכה על אשתו של לוט

כאשר רואים את אשת לוט צריך לתת שבח והודאה על שני דברים: דיין האמת על אשת לוט, ו'ברוך זוכר את הצדיקים' על לוט.

ברכת 'דיין האמת' על אשת לוט היא היא השבח על הצלת לוט. אלו לא שני דברים. הצלתו של לוט התאפשרה בזכות הפורענות על אשתו. הפורענות הזו הייתה דיבור עם לוט.

ידי מעט צדיקים הוא מבקש להצילם, אם לא, אדרבה, המשפט והיושר הוא להמיתם. אברהם ממתין כעת לראות את גילוי ה' בדין שנעשה ברשעי סדום. הוא משקיף על סדום ותובע את הפיכתה.

(כט) **ויהי בשחת אלהים את ערי הכנר
ויזכר אלהים את אברהם וישלח
את לוט מתוך ההפכה בהפך את
הערים אשר ישב בהן לוט:**

מה הכוונה 'ויזכר אלוהים את אברהם'? הרי הוא לא התפלל על לוט. הפירוש הוא: אברהם העמיד יסוד עקרוני: אם יש סיכוי שהרשעים יושפעו מהצדיקים, יש להצילם. היסוד הזה הוא זה שבסופו של דבר עומד ללוט להצילו. משום שהכנסת האורחים של לוט כשלעצמה לא הייתה מצילתו. עדיין הוא הושפע קשות מאנשי סדום. הכנסת האורחים שלו מעוותת. אך היא נותנת תקווה שהוא עשוי להיות מושפע מאברהם, היא מזכירה שלוט שייך לתפיסת העולם שמנחיל אברהם. אם כך, אם יש סיכוי שהוא יושפע מאברהם - ה' נותן לו הזדמנות.

ברוך זוכר את הצדיקים

שאלנו מדוע 'אשתו של לוט' היא נס שקשור לעם ישראל. התשובה כעת ברורה. הזכירה של לוט היא זכירה של אברהם. המעשה של לוט מציל אותו רק כי הוא מזכיר שיש לאברהם סיכוי להשפיע עליו. זו כוונת הברכה 'ברוך זוכר את הצדיקים'. מקום הנס של לוט הוא מקום הזכירה של ה' את היכולת של הצדיקים, של עם ישראל, לראות היכן אפשר להשפיע על הרשעים ולזכות אותם בהצלה מעונשם ובהצלה מרשעותם.

אברהם אבינו מלמד אותנו כי שווה להילחם ולמסור נפש על הצלת סדום מן המלכים, שווה לוותר על כל הנפש והרכוש, לטובת הסיכוי הקטן שהם יושפעו לטובה מלוט. אם יש סיכוי קלוש לצדיקים שישפיעו על סדום, הוא יתחנן ויעז לבקש על הצלתם מההפיכה. זה חסדו של אברהם. הוא אינו חסד סתמי ורחמים של חינוך על הרשעים. הוא מחפש את הסיכוי להשפעת הצדיקים.

שיעורו השבועי של הגאון רבי דוד לייבל שליט"א נמסר מדי יום רביעי בשעה 21:00
בבית מדרשו ברח' יהודה הלוי 10 בני-ברק